

2004

Київ

Том I

Випуск 7

Наукове видання

МОВА І КУЛЬТУРА

УДК 80 + 008] (082)
ББК 81я 43
М 74

М 74 МОВА І КУЛЬТУРА. (Науковий щорічний журнал). – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2004. – Вип. 7. – Т. I. Філософія мови і культури. Психологія мови і культури. – 432 с.

Видання зареєстроване Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України. Свідоцтво КВ № 4332 від 27.06.2000 р.

Засновник:

Фонд розвитку культури і мистецтва «ПАРАД ПЛАНЕТ»

Видається за рішенням Вченої ради Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України від 1.06.2000 р.

Головний редактор Д. С. Бураго

Редакційна рада:

д-р філол. наук, проф. **А. Й. Багмут**; д-р філол. наук, проф. **В. М. Бріцин**; д-р філол. наук, проф., академік АН ВШ України **Ю. Л. Булаховська**; д-р філол. наук, проф. **О. П. Воробйова**; д-р філол. наук, проф., академік АН ВШ України, заслужений працівник ВШ України **М. О. Карпенко**; д-р філол. наук, проф. **Т. В. Клеофастова**; д-р філол. наук, проф. **Ю. І. Корзов**; д-р філол. наук, проф. **Н. В. Костенко**; д-р філос. наук, проф., заслужений діяч науки і техніки України **С. Б. Кримський**; д-р філол. наук, проф., член-кор. НАН України **Н. С. Крутікова**; д-р філол. наук, проф. **А. К. Мойсієнко**; д-р філол. наук, проф. **Ф. О. Нікітіна**; д-р філос. наук, проф., академік НАН України **О. С. Онищенко**; д-р пед. наук, канд. філол. наук, проф. **Г. В. Онкович**; д-р філос. наук, канд. істор. наук, проф. **Ю. В. Павленко**; д-р філол. наук, проф. **Г. Ф. Семенюк**; д-р філол. наук, проф., академік НАН України, заслужений діяч науки і техніки України **В. Г. Скляренко**; д-р філол. наук, проф. **О. С. Снитко**; д-р філол. наук, проф. **Е. С. Соловей**; д-р психол. наук, проф., член-кор. АПН України **Н. В. Чепелєва**.

УДК 80 + 008] (082)
ББК 81я 43

Рецензенти:

д-р філол. наук, проф., академік НАН України **Д. В. Затонський**
д-р філол. наук, проф. **Н. Г. Озерова**
канд. філол. наук, доц. **П. П. Алексєєв**

Видання затверджено ВАК України:

Постанова президії ВАК України від 8.11.2000 р. № 1-01/9 (літературознавство);
Постанова президії ВАК України від 13.12.2000 р. № 2-01/10 (мовознавство).

© Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2004
© Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, 2004
© Видавничий Дім Дмитра Бураго (майнові), 2004

В статті розглядається проблема мови і мови як форми реалізації. Ключові слова: семантика, культура. This article investigates into problem of language and language as realization. Key words: semantics, culture, no

Открытие В. И. Вернадским проблемы переосмыслить невозможно. Высшего Разума и Высшей Силы в форме бытия разума, которую учен

Характерна одна дневниковая «Я ведь стал сознавать, что мне суе... ным веществом, которое я создаю, и что... на на меня, которую я должен пре... себя лавос, призывающий его к дейст... ническим работам будут сформулиро... те первона, строго говоря, является... тель Эдуарда Ле Руа. Ноосферу В. И... биосферы, которая на фоне многом... бы самым важным является и то, ч... лочку земли, венец которой есть но... естествознательского характера [2, 172]. Оста... стализма, советскому ученому у... ния в волеиском космическом разу... вид, что осознаём, хотя до истинног... но начинаем подходить, чаще всего в... который в марте 1943 года в телегр... следующее: «Наше дело правое, и с... ры – основы исторического процес... ческой планетной силой» [2, 611–61

В общей концепции В. И. Вернадского познания мира, языку... тельную роль в создании новой фо... © Манякин В. Н., 2004

НАРАТИВ ЯК ЕЛЕМЕНТ ІНТЕГРАЦІЇ ОСОБИСТОГО ДОСВІДУ

Статья посвящена исследованию часто используемого термина в гуманитарных и психологических науках – нарративу. Проведенный теоретический анализ литературы показал, что личный опыт человека может быть представленным в его самовествовании (нарративе). Нарратив позволяет исследователю приблизиться к самой личности и ее опыту, а также определить важные моменты ее жизни, которые могут становиться значимыми событиями. Нарратив может выступать важным средством психологического познания такого целостного компонента личностного сознания, как опыт.

Ключевые слова: нарратив, структура нарратива, личный опыт, понимание.

Стаття присвячена дослідженню широко вживаного терміну в гуманітарних та психологічних науках – нарративу. Проведений теоретичний аналіз літератури показав, що особистий досвід людини може бути представленим нею у саморозповіді (нарративі). Нарратив надає можливість наблизитись до особистості та різних аспектів її досвіду і виявити, які ж моменти життя стають подіями й в майбутньому будуть складовими структури її особистого досвіду. Нарратив може виступати важливим засобом психологічного пізнання такого цілісного компонента особистісної свідомості, як досвід.

Ключові слова: нарратив, структура нарративу, особистий досвід, розуміння.

Поява нарративу як предмета дослідження, на думку багатьох учених, свідчить про формування нової теоретичної парадигми у філософії наук, яка в психології та гуманітарних науках отримала назву дискурсивного та нарративного підходу.

Термін «нарратив» останнім часом часто використовується не тільки в зарубіжній, але й у вітчизняній науковій літературі, особливо у лінгвістичних та літературних дослідженнях, в соціо- та психолінгвістиці, а також у багатьох інших галузях психології, де виникає необхідність дослідження відображення самим суб'єктом власних якостей, ціннісних настанов, значних подій, емоційних переживань, поведінкових реакцій, тобто різних аспектів досвіду у саморозповіді. Тому досить популярною стає ідея «нарративізації свідомості» (термін Н. В. Чепелевої) та, як наслідок, особистого досвіду, тобто здатності людини описати себе та свій життєвий шлях у цілісній розповіді, яка будується за законами жанрової організації художнього тексту [18]. Це веде до вибудови нових можливостей розуміння та осмислення складних і диференційованих контекстів досвіду особистістю, суттєвість яких полягає, ймовірно, в тому, що суб'єктивні переживання трансформуються в рефлексивні смисли в момент їх означування, розгортання в формі розповіді.

Людина розуміє себе за допомогою мови, за допомогою розмови та письма, і через ці процеси особистість постійно конструює себе. Смысл життєдіяльності людини та її особистий досвід виражаються у внутрішньому оповіданні. Оповідна структура людського досвіду з використанням певного сюжету – літературного, історичного, архетипічного, міфологічного, зафіксованого в культурі [20], – дає можливість осмислити, упорядкувати, власне, описати події життя.

В літературі зустрічається припущення, що особистісний досвід може бути зафіксований у тексті-нарративі, в якому описані не тільки події життя людини, а ще й

її особистісні характеристики: Я-концепція, ціннісні орієнтації, життєві плани і перспективи [3; 22] особливо важливі саме в дитячі роки. Відомі психолінгвісти Д. Слобін та Дж. Грін писали, що ні мислення, ні соціальна поведінка, ні людська культура «...не можуть існувати за межами мови» [16, 176]. Мова – це своєрідна реальність, що окреслює досвід та спосіб буття людини. Психологи-нарративисти вважають, що вся «...культура пов'язана з переказом. Наступний переказ знову активізує попередній досвід, який потім пере-знаходиться та пере-живається у міру того, як історія пере-казується у новій ситуації. Історія може мати закінчення, але історії ніколи не закінчуються» [17, 58]. Саме життєві історії людини виступають, немов пласт, який включає емоційні переживання, вольові зусилля, оцінки себе та оточуючих, вони ніби своєрідний показник взаємодії соціального та особистого. Крім того, обраний сюжет або, інакше, «нарративна структура» виступає у вигляді інтерпретаційних рамок, які людина накладає на осмислену реальність. Тому, аналізуючи самооповідання, слід ознайомитись з культурним контекстом, в якому виростає та формується особистість-носії досвіду, де останній виступає своєрідним утворенням, через яке людина сприймає та інтерпретує навколишнє.

Отже, нарративізація є одним із основних механізмів розуміння та інтерпретації особистого досвіду. На думку С. Л. Рубінштейна, особистість – це саморегулююча система, мета якої – організація суб'єктивного досвіду відповідно до адаптивних завдань [15].

Таким чином, саморозповідь в формі нарративу відображає особистий досвід шляхом тлумачення подій, які є частиною навколишньої дійсності та водночас частиною буття людини. Адже людина, на думку С. Д. Максименка, «...як суб'єкт дискурсивної практики виступає в ньому не як статично дане буття, а як суб'єкт акту самоствердження, створення самої себе» [12, 150].

Саме ж поняття «нарратив» вийшло з нарративної психології, витоки його – теоретичні та практичні розробки таких вчених, як Г. Олпорт, Дж. Брунер, Т. Сарбін та ін. Так, Г. Олпорта вважають одним із засновників цього напрямку, він в 1942 році надрукував монографію, присвячену використанню особистих документів у психологічному дослідженні [14]. Концепція Дж. Брунера, на думку В. В. Андрієвської, не є концептуальною, а швидше нарративною, бо в ній аналізується оповідна природа людського життя [1]. За Т. Сарбіним, нарративна психологія досліджує розповідну природу людської поведінки, а саме те, як і наскільки продуктивно людина завдяки саморозповіді «взаємодіє» зі своїм досвідом. На думку вченого, «оповідання» повинно стати «головною метафорою» психології і замінити інші метафори, які б визначали подальший розвиток науки у наступні століття.

В рамках гуманітарних наук пік інтересу до нарративу припадає на 80-ті роки ХХ століття, у зв'язку з тим, що усна та письмова оповіді складають фундаментальну психологічну, лінгвістичну, культурологічну і філософську основу спроб людини прийти до згоди зі своєю природою і умовами існування. Саме таке інтимне нарративне усвідомлення дає змогу зрозуміти складні контексти особистого досвіду і утворити смисли, які ми знаходимо в нашому житті [4].

Різноманітність підходів і розумінь нарративу свідчить про невизначеність цього поняття. Так, Р. Водак [30] зазначає, що нарративи в строгому розумінні майже не зустрічаються в повсякденному спілкуванні людей, тому немає сенсу шукати якусь єдину форму або формулу нарративу. Р. Харре та І. Брокмейєр вказують на існування причин, що не дозволяють чітко визначати нарратив серед інших типів дискурсу. Вони вважають, що зміст оповідання не є самостійним – він пов'язаний з структурою, формою та цілями письмової або усної репрезентації.

Деякі вчені переконані, що контекст має вирішальну роль у породженні значення [6; 19]. Стосовно наративу це означає, що розповідання історій не тільки здійснюється в певному контексті, але й організоване згідно з характерними рисами цього контексту. Виходить, що розповіді пацієнтів на психотерапевтичному сеансі тією чи іншою мірою детерміновані певними рамками, тобто стосунками «психотерапевт-пацієнт», що задають модус взаємодії для двох учасників діалогу (Є. С. Калмикова).

Проте всі перелічені підходи мають дещо спільне, а саме: в усіх визначеннях наративу прямо чи непрямо фіксуються зміни стану персонажа (актаанта) та/або ситуації наприкінці оповідання, порівняно з тим, що було на початку. Спостерігається певна динаміка станів, зовнішніх або внутрішніх, яка є результатом певної діяльності персонажів, на відміну від інших форм оповідання (наприклад, опису), де самою структурою тексту (контексту) від дійових осіб не вимагається активність та здійснення змін.

Вищезазначені аргументи показують інтерес до вивчення феномена наративу, виявлений вченими – представниками різних галузей науки. Так, у певних галузях гуманітарних наук вивчення наративу посідає одне із головних місць, особливо способів набування, кодування і передавання людиною знань про саму себе і про світ [7; 8]; лінгвістика і психолінгвістика з різних позицій вивчають породження і функціонування наративу; наративна психотерапія використовує наратив як метафору, що дає змогу працювати з історіями життя людей, надавати їм значимого і завершеного характеру [17].

Деякі автори намагалися поєднати наративи та особистісні утворення, зокрема вказували на вплив наративів на формування Я-концепції. Я-концепція розглядається як наративна конфігурація [18; 22] завдяки їй різні життєві події та епізоди структуруються в одне ціле. Однак реальний психологічний механізм, що забезпечує поєднання різних елементів людського існування в одне ціле, ще не описаний.

На думку П. Рікера [13], головною характеристикою породження наратива є інтригоутворення, яке складається із відбирання та упорядкування подій та дій розповіді, які, в свою чергу, стають завершеною та цілісною історією з певними початком, серединою та закінченням. Інтрига пов'язує об'єктивні події та суб'єктивні оповіді про них. На думку Р. Барта, люди постійно проєктують в текст оповіді все ними пережите, все побачене, проте в таку форму, яка не розчинила, а навпаки, укріпила уявну модель звичного буття [2].

Аналіз літератури, присвяченої цій проблемі, показує, що більшість дослідників термін «наратив» глумачить по-різному, а саме: а) як розповідь про події життя, переказ снів, фантазій [21]; б) тематично цілісну сюжетну лінію всього життєвого шляху людини [28]; в) один із модусів психотерапевтичного дискурсу [29].

Взагалі деякі автори пропонують розрізняти наратив в вузькому та широкому значенні: 1) оповідання взагалі як процес породження історій, розповідей, опису та т. п.; 2) наратив як конкретна, чітко окреслена форма оповідання, поряд з іншими формами: «звітом», «описом», зображенням, – спрямована на те, щоб захопити слухача емоційно, зробити співчутливим спостерігачем або «співучасником» подій [7]. О. Людвіг ознакою наративу у вузькому розумінні пропонує вважати наявність конфлікту (ускладнення) та його розв'язання, крім того, слухач ніби бере участь у цих подіях (прагматичний аспект). Розповідач, в свою чергу, пропонує слухачеві «звіт», складений таким чином, щоб надати інформацію, необхідну для оцінки або розв'язання певного питання [27]. І. Брокмейер і Р. Харре вважають, що для існування наративу як такого необхідно дотримуватись таких умов: наявність дійових осіб і сюжет, який еволюціонує в часі. Таким чином, наратив має своєрідні характеристики, що дозволяють розподілити їх за будовою та змістом.

Зокрема, маркери нарративу можна поділити за двома параметрами: ті, що характеризують будову нарративу (заголовок, наявність певного сюжету розповіді, наявність висновку) і ті, що характеризують зміст нарративу (суб'єктність, діяльність або активність, емоційне тло та інші персонажі).

Отже, саморозповідь в формі нарративу відображає стихійно виниклі імпліцитні способи пізнання, на основі яких структурується наше сприйняття світу і самих себе, «впорядковується» досвід. Включення знань, умінь, навичок, цінностей, спогадів про минуле, важливих подій до «структури» досвіду не дає можливості особистості змінити обставини її розвитку, проте дозволяє зробити інше: змінити уявлення про себе.

Для розуміння поняття «нарратив» наведемо визначення зарубіжних та вітчизняних науковців, які використовують його як більш доступну форму для вивчення особистості та різних аспектів досвіду в звичному буденному для неї існуванні через життєві історії.

Існує думка [4], що дослідницькі та експериментальні можливості нарративу складно переплетені з нашою мінливою дійсністю – з плінною та символічною реальністю наших дій, свідомостей та життів. У працях інших вчених нарратив є засобом організації особистого досвіду [27], що відображає певні внутрішні структури та емоційні стани оповідача [7].

Наратив, на думку дослідників містить більш особистісно значущу інформацію, ніж інші типи дискурсу [7; 10; 11] і дозволяє особистості продуктивно, «...завдяки саморозповіді, взаємодіяти із своїм досвідом» [14, 109]. Таким чином, можна говорити про існування оповідного модулю людського життя як специфічної для людської свідомості моделі оформлення життєвого досвіду [5].

Оповідання в формі нарративу, на думку багатьох учених [1; 4; 17], може стати особливо багатим джерелом знання про ті смисли, які люди знаходять в своєму повсякденному житті, крім того, вони схильні впорядковувати свій досвід: спогади про біографічні чи історичні події (навіть повідомлення про сон, хворобу, страх тощо), головним чином, у формі нарративу. Проте не тільки досвід буденного життя набирає форму нарративу, а й культурні джерела, що включають досвід минулих поколінь: міфи, легенди, байки, чарівні історії, чарівні казки, які мають певні функції. Залежно від того, в якому саме контексті (загальнокультурному, сімейному, індивідуальному) використовують останні, можливе досягнення певних виховних цілей. Розповідаючи історії, дорослі люди, діти висловлюють і транслюють свій досвід оточуючим, через що відбувається саморозкриття. Трансляція реальних проблем у символічній формі, на основі вигаданих або дійсних історій, допомагають пошуку соціально прийнятних альтернативних рішень, що сприяє проходженню соціалізації молодим поколінням.

У лінгвістичних дослідженнях класичним вважається визначення усного нарративу, запропоноване В. Лабовим та Ж. Валецьки [24]. Дослідники вважають нарратив одним із засобів репрезентації минулого досвіду у послідовно упорядкованих реченнях, в яких зберігається часова послідовність подій. Необхідними лінгвістичними ознаками нарративу вважають наявність підрядних речень, відповідних часовій послідовності подій, оповідь у минулому часі. Необхідні також наявність певних структурних компонентів, а саме: а) орієнтуючого розділу – вказівки на час, місце, дії, персонажі; б) наявності проблеми або конфлікту – виникнення перепон; в) оцінки – вияву авторського ставлення до описуваних подій; г) розв'язання конфлікту – подолання перепон; д) коди – завершення оповідання та повернення в «тут-і-тепер» [7; 9].

На думку багатьох учених, в реальному дискурсі дуже рідко можна знайти наратив, в якому дійсно були б наявні усі п'ять частин. В цю структуру автори заклали два аспекти: прагматичний (орієнтуюча та оцінювальна частини) і семантичний (конфлікт, його розв'язання, коду). Так, У. Квастхоф пропонує замінити компонент конфлікту та розв'язання на компонент несподіванки, коли порушується перебіг подій і очікують незапланованих дій та певних рішень від суб'єкта. Вчений також розрізняє наративи, в яких сам суб'єкт виступає діячем – активним учасником подій (дійовою особою) та пасивним учасником (спостерігачем) [26]. Такий поділ є важливим для психотерапевтичного процесу, коли треба почути від оповідача історію про нього ж та його дії в подіях життя, особливо ті, в яких він виступає актантом. Коли ж в життєвих історіях поведінка оповідача іншого типу, це може свідчити про опір або застосування механізмів захисту [7].

Є. С. Калмикова і Е. Менгентайлер пропонують вважати будь-яке оповідання наративом, якщо його автор дотримується наступних семантичних критеріїв: 1) репрезентація в історії часової послідовності подій, що включають будь-які дії актанта (ментальні або фізичні), що спричиняють певні зміни стану оповідача або його оточення (ситуації, інших дійових осіб); такі дії можуть набирати форми «ускладнення та розв'язання» або «порушення плану»; при цьому «зміни стану» можуть бути на фізичному або ментальному рівні, з переміщенням актанта або інших дійових осіб у просторі та соціальному континуумі; 2) чітке вказування на місце та час дії, а також дійових осіб.

Відповідно маркерами наратива в тексті виступають: а) «резюме», яке випереджає виклад наративу; б) «кода», яка «повертає» слухача у сьогодення; в) пряма мова дійових осіб наративу [7].

Сучасні вчені-співвітчизники [19] розуміють наратив дещо інакше, вважаючи його повідомленням про минулі події, в якому установки, оцінки та емоційні реакції розповідача нібито посунуті на другий план (Н. В. Чепелева).

Інший підхід, де у центрі уваги – афективно-оцінювальне ставлення оповідача до повідомлення, зустрічаємо в працях Дж. Герхарда та Ч. Стінсона [23]. Їхні погляди ґрунтуються на концепції Л. Полані [25], згідно з якою будь-яка розповідь унікальна тому, що її автор у процесі оповіді неминуче презентує певний погляд на світ, пропонуючи слухачеві приймати та поділяти його. Дж. Герхард та Ч. Стінсон застосовують поняття «пояснення», яке є лінгвістичним засобом і використовується для оцінки будь-якої дії; воно повинно пояснити поведінку або дію певного персонажа за умов, коли події розвиваються небажаним чином [25]. Виходить, що «пояснення» повинно виявити, яке значення має для суб'єкта певна дія, поведінка або ситуація. Такий тип дискурсу, на думку авторів, є типовим: саме для психотерапевтичної взаємодії «пояснення» використовують як пацієнт, так і терапевт. На думку Є. С. Калмикової та Е. Мергентайлер, «пояснення» є складовою частиною наративу. Наявність цієї частини в наративі та її розгортання є залежним від рефлексивної здатності пацієнта, його емоційної захопленості своїм оповіданням, міри його довіри до терапевта тощо.

«Наратив» – розповідь про події свого життя та висловлення свого ставлення до них, який може надати багато діагностичної інформації про людину будь-якого віку. Таким чином, наратив відображає особистий досвід автора (типовий спосіб поведінки, найхарактерніші емоційні реакції, швидкість вирішення ускладнень тощо), з опису якого можна дізнатись про його особистісні якості.

Узагальнюючи наведені вище дослідження, можна стверджувати, що наратив має складно організовану структуру. Тому, досліджуючи наратив як відображення дитини

свого особистого досвіду, ми плануємо враховувати наступні моменти: назву події із власного життя дитини, наявність певного сюжету розповіді, позицію автора як суб'єкта життєдіяльності, різновиди діяльності або активності, присутність інших персонажів в значущих подіях життя і, головне, авторську оцінку подій та їх вплив на емоційну сферу дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрієвська А. В. Категорія оповіді в культурній психології Джерома Брунера // Актуальні проблеми психології: Том 2. Психологічна герменевтика / За ред. Н. В. Чепелевої. – К., 2001. – Вип. 1. – С. 52–62.
2. Барт Р. Введение в структурный анализ повествовательных текстов // Зарубежная эстетика и теория литературы XIX–XX вв. Трактаты, статьи, эссе – М.: МГУ, 1987. – 512 с.
3. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание. – М.: Прогресс, 1986. – 421 с.
4. Брокмейер Й., Харре Р. Нарратив: проблемы и обещания одной альтернативной парадигмы // Вопросы философии. – 2000. – № 3. – С. 29–42.
5. Ильин И. П. Постмодернизм от истоков до конца столетия: эволюция научного мифа. – М., 1998. – 256 с.
6. Калина Н. Ф. Лингвистическая психотерапия. – К.: Ваклер, 1999. – 282 с.
7. Калмыкова Е. С., Мергентайлер Э. Нарратив в психотерапии: Рассказы пациентов о личной истории // Психологический журнал. – 1998. – Т. 19. – № 5. – С. 97–103.
8. Калмыкова Е. С., Мисько Е. А., Тарабрина Н. В. Особенности психотерапии посттравматического стресса // Психологический журнал. – 2001. – Т. 22. – № 4. – С. 70–80.
9. Калмыкова Е. С., Чеснова И. Г. Анализ нарративов пациента: ССРТ и дискурс-анализ // Московский психотерапевтический журнал. – 1996. – № 2. – С. 176–200.
10. Квадратура смысла: Французская школа анализа дискурса / Общ. ред. П. Серно. – М.: Прогресс, 1999. – 416 с.
11. Ковалев С. В. Психотерапия личной истории и психокоррекция самостоятельных единиц сознания. – М.–Воронеж: МОДЭК, 2001. – 153 с.
12. Максименко С. Д. Генетическая психология (методологическая рефлексия проблем развития в психологии). – М.: Рефл-бук, К.: Ваклер, 2000. – 320 с.
13. Рикер П. Герменевтика. Этика. Политика: Московские лекции и интервью. – М.: Академия, 1995. – 160 с.
14. Романова И. А. Основные направления исследования самопонимания в зарубежной психологии // Психологический журнал. – 2001. – Т. 22. – № 1. – С. 102–112.
15. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии. – М.: Педагогика, 1973. – 424 с.
16. Слобин Д., Грин Дж. Психоллингвистика. – М.: Прогресс, 1976. – 351 с.
17. Фридман Д., Комбс Дж. Конструирование иных реальностей. – М.: Класс, 2001. – 362 с.
18. Чепелева Н. В. Нарратив как средство интерпретации личного опыта // Психологія на перетині тисячоліть: Зб. наук. праць. – К.: ДОК-К, 1998. – Т. III. – С. 484–491.
19. Чепелева Н. В. Понимание и интерпретация письменного сообщения // Українська психологія: сучасний потенціал. Збірник наукових праць. – К.: ДОК-К, 1996. – Т. III. – С. 290–297.
20. Чепелева Н. В. Психологические механизмы понимания и интерпретации личного опыта // Актуальні проблеми психології. – Т. 2. – Психологічна герменевтика / За ред. Н. В. Чепелевої. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2002. – Вип. 2. – С. 3–13.

21. Bucci W. The development of emotional meaning in free association: A multiple code theory // Hierarchical concepts in psychoanalysis / Eds. A. Wilson, J. E. Gedo. Guilford. – N. Y., 1993. – P. 3–47.

22. Crossley M. L. Introducing narrative psychology. Self, trauma and the construction of meaning. – Philadelphia, Open university press, 2000.

23. Gerhardt J., Stinson Ch. The nature of therapeutic discourse: Accounts of the self // J. of Narrative and Life History, 1994. – V. 4. – P. 151–191.

24. Labov W., Waletzky J. Narrative Analysis: Oral versions of personal experience // Essays on the verbal and visual arts / Ed. J. Helm. Seattle etc.: Univ. Of Washington Press, 1967. – P. 12–44.

25. Polanyi L. Telling the American story: A structural and cultural work. – N. Y.: Basic Books, 1989.

26. Quasthoff U. M. Erzählen in Gesprächen. – Tuebingen: Narr, 1980.

27. Rehbein J. Beschreiben, Berichten und Erzählen / Hg. K. Ehlich, 1984. – S. 67–124.

28. Russel R. L., van den Broek P. A Cognitive-Developmental Account of Storytelling in Child Psychotherapy // Cognitive Development and Child Psychotherapy / Ed. S. R. Shirk. – N. Y., L.: Plenum Press, 1989.

29. Wiedemann P. M. Don't tell any stories. Theories and discoveries concerning storytelling in the therapeutic setting // Poetics. – 1986. – V. 15. – P. 43–55.

30. Wodak R. Tales from Vienna Woods. Sociolinguistic and psycholinguistic considerations on narrative analysis // Poetics. – 1986. – V. 15. – P. 153–182.

УДК 159.9:801.73

*Березко І. В.
(Київ, Україна)*

ІРРАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІР У СМИСЛОВОМУ ПРОСТОРИ ОСОБИСТОСТІ

В статті розглянуто поняття «ірраціональне» та його взаємозв'язок із спорідненими поняттями «міф», «змінені стани свідомості», «чуттєвий смисл». Проаналізовано підходи до поняття ірраціональне у психологічній та філософській літературі. Розглянуто риси, за якими може бути ідентифікований ірраціональний смисловий вимір.

The article is devoted to the conception of «irrational», and the related ideas «myth», «sensial meaning», «changed states of consciousness». The main features of irrational are described.

Поняття «ірраціональне» претендує на те, щоб займати особливу позицію в психологічній пояснювальній системі. Через ускладнення у його дефініції та ореол «людини-невидимки» – це стояння осторонь від інших понять, крім одного орієнтиру – поняття «раціональне». «Як немає єдиного без множини, буття без небуття, лівого без правого, чоловічого без жіночого, так немає ... раціонального без ірраціонального»¹. Ірраціональне за самою своєю суттю уникає прискіпливого погляду. В тлумачних словниках знаходимо стислу характеристику: такий, що не може бути досягнутий розумом, що виходить за межі такого досягнення (філос.). Ірраціональне начало. Ірраціональні ввища. Ірраціональні почуття. Щось, що знаходиться на межі чи поза межею нашого розуміння.

© Березко І. В., 2004